

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ВИЗНАЧНИЙ ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ

NATIONAL SECURITY AS A DETERMINING FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE INTERCONNECTION BETWEEN PUBLIC POLICY AND STATE INSTITUTIONS

Сокольська Т. В.

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки,
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна
ORCID: 0000-0001-5420-8569

Поліщук С. П.

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки,
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна
ORCID: 0000-0003-2893-617X

Шевченко К. Р.

Магістр з публічного управління та адміністрування,
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна
ORCID: 0009-0005-1774-4174

Tetyana Sokolska

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Chairperson of the Department of Public Management,
Administration and International Economics,
Bila Tserkva National Agrarian University,
Bila Tserkva, Ukraine

Svitlana Polishchuk

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Management,
Administration and International Economics,
Bila Tserkva National Agrarian University,
Bila Tserkva, Ukraine

Kateryna Sevchenko

Master of Public Management and Administration,
Bila Tserkva National Agrarian University,
Bila Tserkva, Ukraine

Досліджено теоретичні і прикладні засади забезпечення національної безпеки України в умовах збройної агресії росії, що спричинила загострення соціальної напруженості, посилення економічних і екологічних ризиків та загроз. Важливість теми обумовлена потребою формування цілісної та ефективної системи забезпечення національної безпеки як ключового чинника збереження суверенітету, територіальної цілісності та сталого розвитку держави. Метою дослідження є визначення взаємозв'язків між національною

безпекою, сталим розвитком, публічним управлінням та діяльністю державних інституцій. У дослідженні застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, історичний метод, методи порівняння, аналогії, спостереження, що дозволило з'ясувати сутність поняття «національна безпека» та прослідкувати еволюцію його змісту. Використано системний підхід і аналітичний метод для виявлення взаємозв'язків між ключовими складовими безпеки: політичною, економічною, продовольчою, екологічною, військовою тощо. Узагальнено наукові підходи до трактування природи та генези поняття «національна безпека». Встановлено, що безпека є багатогранним соціальним явищем, тісно пов'язаним із суспільним розвитком; безпека і сталий розвиток взаємопов'язані та взаємовпливаючі категорії. Доведено, що ефективна система безпеки сприяє досягненню цілей сталого розвитку, зокрема в умовах війни, коли акценти зміщуються на збереження державності, миру, справедливості та прав людини. Обґрунтовано важливість багатифункціонального підходу до забезпечення безпеки з урахуванням принципів сталого розвитку та належного публічного управління. Теоретичне значення полягає у формуванні цілісного наукового бачення феномену безпеки. Практичне значення – у можливості використання результатів для розробки стратегічних документів. Оригінальність дослідження полягає в інтеграції категорій безпеки та сталого розвитку. Перспективи подальших досліджень – розробка алгоритму інтеграції безпеки у національну стратегію сталого розвитку.

Ключові слова: національна безпека; сталий розвиток; публічне управління; виклики і загрози; державна політика; публічна влада; державні інституції.

It has been investigated the theoretical and applied principles of ensuring the national security of Ukraine in the conditions of armed aggression by Russia, which caused an exacerbation of social tension, increased economic and environmental risks and threats. The importance of the topic is due to the need to form a holistic and effective system for ensuring national security as a key factor in preserving the sovereignty, territorial integrity, and sustainable development of the state. The purpose of the study is to identify the interrelationships between national security, sustainable development, public management, and the activities of state institutions. The research uses general scientific methods of analysis and synthesis, the historical method, comparison, analogy, and observation. This methodological approach helps to clarify the essence of "national security" and trace the evolution of its content. A systems and analytical approach were used to identify the connections between the key dimensions of security: political, economic, environmental, military, etc. Scientific approaches to understanding the nature and genesis of national security are generalized. It is revealed that security and sustainable development are interrelated and interdependent categories. It has been proven that an effective security system contributes to the achievement of sustainable development goals, particularly in times of war, when the emphasis shifts to preserving statehood, peace, justice, and human rights. The importance of a multifunctional approach to national security is emphasized, one that integrates sustainable development principles and good public governance. The theoretical significance lies in developing a comprehensive scientific vision of security as a phenomenon. The practical significance lies in the possibility of using the results for the development of strategic documents. The originality of the study is in the integration of security and sustainability frameworks. Future research should focus on developing an algorithm for incorporating national security into Ukraine's sustainable development strategy.

Key words: national security; sustainable development; public administration; challenges and threats; public policy; public authority; public institutions.

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке завдало небаченого руйнівного впливу не лише на економіку та навколишнє середовище нашої держави, поставивши під загрозу досягнення глобальних цілей сталого розвитку, стало каталізатором трансформаційних змін світового порядку та новим викликом для глобальних і регіональних інституцій. Намагання демократій вибудувати глобальну систему безпеки з урахуванням інтересів усіх країн світу не увінчалися успіхом і довело неспроможність політичних еліт протидіяти існуючим та потенційним викликам та загрозам глобальній національній безпеці. Війна вказала на слабкості в роботі інституцій і окреслила нові пріоритети, які полягають в чіткому визначенні викликів і загроз, а також здатності публічної влади ефективно їм протистояти. За таких умов виникає нагальна необхідність різностороннього вивчення проблем забезпечення національної безпеки України як однієї з головних умов її сталого розвитку з потужною оборон-

ною та переробною промисловістю, що генерує значну частину доданої вартості, і забезпечує в першу чергу зайнятість населення.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблеми забезпечення сталого розвитку держави, захисту її національних інтересів, розбудови національної стійкості та безпекового середовища перебували та залишаються у полі наукового інтересу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, серед яких Г. Моргентау, С. Делбі, Дж. Най, С. Гантінгтон, Кім Р. Холмс, Г. Ситник, В. Горбулін, В. Олуйко, М. Вавринчук, М. Орел, Р. Луцький та ін. [1-8].

Незважаючи на різноплановість підходів і глумачень цієї проблеми їх об'єднує думка, що національна безпека – один із головних факторів стабільного розвитку держави та пріоритет державотворення.

Аналізуючи доступні нам джерела літератури у сфері безпеки та національної безпеки можна стверджувати, що еволюція концепції та наукових поглядів на сутність національної безпеки

стала результатом численних змін у мінливому міжнародному середовищі, внутрішній політиці держав, а також глобальних загроз, що лише посилюються. Зокрема, Моргентау Г. вважав, що національний інтерес миролюбної нації можна визначити лише з точки зору національної безпеки, а національна безпека має бути визначена як цілісність національної території та її інститутів [1]. Автор зазначає, що національна безпека є незмінним ядром національних інтересів.

Інституційно-цивілізаційну парадигму дослідження проблем і державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки, що передбачає комплексне використання діяльного, цивілізаційного, системно-синергетичного підходів та інституціонального аналізу як ключових напрямів розвитку методології державного управління національною безпекою пропонує використовувати Г.Ситник [6]. Він, у співпраці з колегами [9] визначив низку взаємопов'язаних проблем національної безпеки для переходу від її теоретичних підвалин до практичного застосування фахівцями, які здійснюють дослідження у вказаній сфері та на яких покладаються експертно-аналітичні й консультативно-дорадчі завдання щодо реалізації політики національної безпеки України у контексті її євроінтеграційних завдань.

На переконання Р.Луцького [10], національна безпека не зводиться виключно до воєнних, політичних, економічних, енергетичних аспектів. В цій системі пріоритетного значення набувають гуманітарні та етнонаціональні аспекти і суб'єктом національної безпеки виступає людина. У своїх дослідженнях він ставить акцент на особливостях визначення концептуальних засад трансформації законодавства та світогляду громадянського суспільства на політику національної безпеки в період боротьби за збереження української незалежності.

Палері П. [11] відмічає, що концепція національної безпеки полягає в тому, щоб люди, які є основними учасниками національної безпеки її розуміли, а уряди цінували та використовували для добробуту громадян. Це можливо лише за умови, що рівень знань і компетентність як у людей, так і в урядів залишатиметься високим і відповідним.

Нове, стисле окреслення сучасної безпеки пропонує Гризольд А. [12], який припускає, що «кооперативна» модель міжнародної безпеки може стати відправною точкою для формування нової, більш ефективно налагодженої структури національної та глобальної безпеки в нашому сучасному світі. Водночас В.Горбулін вказує, що безпека – це категорія, незмірно вища, ніж велич, а національна безпека – найбільш критичний елемент української державності [7].

Загалом, незважаючи на те, що переважна більшість як вітчизняних так і зарубіжних науковців особливістю національної безпеки вважали захист від військового вторгнення або нападу проте, на сьогоднішній день це поняття виходить далеко за межі територіальної цілісності, і перебуває у тісному взаємозв'язку із забезпеченням сталого розвитку, що має стати пріоритетом державної політики і всіх державних інституцій.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз теоретико-прикладних основ забезпечення національної безпеки України, її ключових складових, а також виявлення взаємозв'язків між безпекою, сталим розвитком та ефективністю публічного управління, державних інституцій в умовах воєнного стану. Для досягнення цієї мети поставлено такі основні завдання: окреслити еволюцію поняття національної безпеки та визначити її сучасну сутність і структуру; дослідити вплив воєнних викликів та загроз на стан національної безпеки, стійкість суспільства та ключові напрями сталого розвитку; проаналізувати роль публічного управління й інституційної спроможності держави у забезпеченні національної безпеки та формуванні політики стійкого розвитку; визначити основні напрями вдосконалення державної безпекової політики в контексті інтеграції міжнародних практик, економічних угод та дотримання принципів належного врядування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні використано сукупність методів, що забезпечили комплексний характер аналізу. Застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу для визначення сутності поняття національної безпеки та її зв'язку зі сталим розвитком. Історичний метод дав змогу простежити еволюцію підходів до формування системи національної безпеки. Метод порівняння та аналогій використано для аналізу міжнародного досвіду протидії викликам і загрозам, а також забезпечення національної стійкості на різних етапах розвитку держав. Системний підхід та аналітичний метод дозволили сформулювати теоретико-практичні основи забезпечення національної безпеки України, дослідити взаємозв'язки між її складовими – економічною, продовольчою, політичною, військовою, екологічною та іншими, а також оцінити, як зміни в одній з них можуть впливати на загальний рівень сталості розвитку. Застосовано міждисциплінарний підхід через інтеграцію знань з різних галузей науки з метою всебічної оцінки впливу національної безпеки на процеси сталого розвитку в контексті ефективної публічної політики та функціонування державних інституцій.

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах, коли суверенітет, територіальна цілісність і незалежність України піддалися руй-

нівному впливу з боку росії, коли зростає соціальна напруженість, посилюються економічні та екологічні наслідки впливу воєнних дій, життєво важливою постає проблема створення цілісної та ефективної системи забезпечення національної безпеки держави. У цьому сенсі національна безпека полягає у спроможності держави забезпечити реалізацію основних і життєво важливих потреб та інтересів людини і суспільства та захистити їх від загроз, які можуть бути економічні, соціальні, екологічні, політичні, військові або епідеміологічні [13].

Аналізуючи процес становлення та розвитку ідей щодо визначення сутності та складових національної безпеки в сучасному розумінні, слід зазначити, що на зміст сучасного світового політико-правового тлумачення поняття «національна безпека» суттєво вплинули політичні події, що відбулися після Другої світової війни. Зокрема, важливою віхою стало ухвалення у 1947 році в США Закону «Про національну безпеку», відповідно до якого була створена Рада національної безпеки з метою «надання порад Президенту щодо інтеграції внутрішньої, зовнішньої та військової політики, пов'язаної з національною безпекою...» [14]. У цьому контексті поняття національної безпеки почало розглядатися не лише крізь призму військової загрози, а й як здатність держави забезпечувати захист своїх національних цінностей і інтересів в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. Таким чином, сформувався більш комплексний, багатовимірний підхід до безпеки як здатності держави захистити свої національні цінності та інтереси.

Тобто, сутність поняття національна безпека було значно розширено завдяки наявності сфери безпеки в нових сферах соціальної діяльності [15]. Таке розширення поняття тісно пов'язане із взаємним проникненням двох її вимірів: внутрішнього та міжнародного, яке залежить від міжнародного середовища. Процес створення національної безпеки належить до внутрішньої (внутрішня безпека) та зовнішньої сфер (міжнародна безпека). Причому досить часто категорія національна безпека ототожнюється з концепцією національної безпеки.

У процесі дослідження структури системи національної безпеки, нами виявлено, що переважна більшість науковців в основу її формування покладають найбільш суттєві та спільні ознаки. Серед таких ознак вчені виділяють: сфери життєдіяльності людини, суспільства та держави; місце знаходження і характер загроз; об'єкти захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави [16].

Враховуючи сферу життєдіяльності людини, суспільства та держави, до основних елементів структури національної безпеки відносять: дер-

жавну безпеку (характеризує рівень захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз); громадську безпеку (рівень захищеності особистості і суспільства, переважно, від внутрішніх загроз); техногенну безпеку (рівень захищеності від загроз техногенного характеру); екологічну безпеку і захист від загроз стихійних лих; економічну; енергетичну; інформаційну та безпеку особистості [9]. При цьому, кожна зі них, володіючи певною специфікою водночас, усі вони перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності.

Теж саме відбувається при трактуванні змісту сталого розвитку, запропонованого ООН і визначеного як задоволення потреб сучасності без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби при цьому глобальний імпульс як наріжний камінь економічного, соціального та екологічного прогресу [17].

Разом з тим, враховуючи, що загальнонаціональна безпека охоплює низку викликів та загроз, у тому числі військову стабільність, економічну стійкість і соціальну гармонію, які є фундаментальними для сталого розвитку, ми можемо зробити висновок, що без безпеки не може бути сталого розвитку; який відповідає потребам людей, акцентуючи увагу на екологічних, соціальних та економічних інтересах, а також на зміні процесів життя та забезпеченні національної безпеки, економічного розвитку.

У зв'язку з цим, Дж. Джаміш та Д. Даба [18] справедливо відмічають, що загальнонаціональна безпека суттєво формує сталий розвиток, впливаючи на ресурс розподіл, структури управління та суспільні пріоритети. Безпека забезпечує необхідну стабільність для стійких ініціатив, але це також може відволікати ресурси від пріоритетів розвитку. Отже, національна безпека є каталізатор сталого розвитку.

Очевидно, що в умовах військового стану оборона та безпека потребують колосальних фінансових та людських ресурсів, що позначається на обмеженні фінансування та інвестицій в освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру, а це – ключові стовпи сталого розвитку, табл.1.

Як свідчать дані табл. 1, понад половину (51,36 %) усіх видатків державного бюджету у 2024 році спрямовано на потреби оборони, що є закономірним у контексті триваючої збройної агресії. Водночас фінансування таких критично важливих сфер сталого розвитку, як охорона здоров'я (4,49 %), освіта (лише 1,44 %), житлово-комунальне господарство (0,17 %) та охорона навколишнього середовища (0,21 %), має вкрай обмежений характер. Це створює виклики для забезпечення належного рівня якості життя населення, реалізації соціальних гарантій, модернізації інфраструктури та екологічної безпеки.

Видатки державного бюджету України (функціональна класифікація) в 2024 р. (млн грн)

Напрями видатків	Код бюджетної класифікації	Видатки	Частка до загального підсумку, %
Загальнодержавні функції	0100	374306,6	8.34%
Оборона	0200	2304475,1	51.36%
Громадський порядок, безпека, судова влада	0300	692658,7	15.44%
Економічна діяльність	0400	163133,8	3.64%
Охорона навколишнього середовища	0500	9515,1	0.21%
Житлово-комунальне господарство	0600	7540,5	0.17%
Охорона здоров'я	0700	201445,4	4.49%
Духовний та фізичний розвиток	0800	16202,7	0.36%
Освіта	0900	64738,0	1.44%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1000	464734,4	10.36%
Міжбюджетні трансферти	0180	187932,4	4.19%

Джерело: [19]

Значна частка видатків також зосереджена на підтримці громадського порядку, безпеки та судової влади (15,44 %), що свідчить про пріоритетність функціонування правоохоронної та судової систем як елементів забезпечення внутрішньої стабільності в умовах війни. Помітним є й обсяг витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення (10,36 %), що відображає потребу у підтримці вразливих категорій населення, які особливо страждають в умовах воєнної нестабільності.

Таким чином, поточна структура державних видатків в Україні демонструє високий рівень фіскальної мобілізації для задоволення безпекових потреб, однак супроводжується обмеженням ресурсів на розвиткові та соціальні напрями. Хоча, заради справедливості варто також зазначити, що в нинішніх умовах, попри безпрецедентні виклики та загрози, наша країна продовжує функціонувати та надавати послуги своїм громадянам. Здатність держави вистояти в умовах воєнного стану стала можливою завдяки реформам, зміцнення інституційної спроможності, диджиталізації державних послуг, залучення громадянського суспільства та активізації волонтерського руху. Основна увага публічної влади зосереджена на відновленні інфраструктури, зокрема шкіл, лікарень і житлових будинків, забезпечення інклюзивності, екологічної сталості та енергоефективності. Проте, такі заходи, як наприклад, ремонт критично важливої енергетичної інфраструктури та очищення звільнених територій від завалів і вибухонебезпечних предметів супроводжуються проблемами, зокрема корупційними ризиками.

У зв'язку із зазначеним, все частіше у суспільстві та серед експертного середовища посилюється усвідомлення того, що без належного управління, інституційної відповідальності та прозорості, державна політика не здатна ефек-

тивно реагувати на комплексні виклики безпеки. Стає очевидним, що ключем до підвищення стійкості є не лише оборонні заходи, а й здатність держави адаптуватися до змін, забезпечити баланс між безпекою та розвитком, гарантувати соціальну справедливість і дотримання прав людини. В цій ситуації нам видається вкрай важливо забезпечити належне публічне управління разом з інституційною доброчесністю, посиленням верховенством права, а отже зменшення корупції, що сприяє ефективній реалізації політики. Якщо ж, країні загрожує національна небезпека, то це підриває інституційну цілісність, загострюючи такі проблеми, як тіньова економіка, надмірна та неефективна експлуатація ресурсів, корупційні схеми, утискання свободи слова та інформації, погіршення навколишнього середовища.

ДИСКУСІЯ

У попередніх наших дослідженнях було вивчено природу, основні теоретичні аспекти походження та генезис поняття безпека, як складного багатогранного соціального явища, що має конкретно-історичний характер і тісно пов'язане з усіма формами та напрямками взаємодії в системі природа – людина – суспільство. Проте не було з'ясовано роль інституцій у контексті забезпечення взаємозв'язку національної безпеки зі сталим розвитком.

Узагальнивши доступні на сьогодні міркування провідних вітчизняних та світових вчених щодо порушеної проблеми, ми вважаємо, що загальнонаціональна безпека та сталий розвиток є взаємозалежними категоріями, які мають серйозні наслідки для глобальної стабільності та процвітання країни.

Безпека безпосередньо впливає на траєкторію сталого розвитку, тоді як прозорість і підзвітність, просвітництво, які сприяють розкриттю інформації про стійкість, впливають на національні та гло-

бальні системи безпеки. І в кожному конкретному випадку вирішення проблеми потребує багатофункціонального підходу. Яскравим прикладом складного перетину економічних інтересів, екологічної стійкості та питань національної безпеки стала нещодавня угода України із США щодо розробки родовищ рідкісноземельних металів. У зв'язку з тим, що рідкісноземельні елементи є стратегічно важливими ресурсами, які мають вирішальне значення не лише для розвитку високотехнологічних секторів, а й для оборонної промисловості ця угода викликала низку протиріч серед експертів. Зокрема, через те, що контроль над їх видобутком і обігом безпосередньо впливає на питання державного суверенітету та геоекономічної безпеки у суспільстві виникли побоювання щодо можливої втрати національного контролю над стратегічними ресурсами, потенційні екологічні ризики та недостатню прозорість умов угоди. І саме у цьому випадку, важливо наголосити на державницькому підході Президента України, який навіть в умовах зовнішнього тиску проявив принциповість і наполіг на включенні до тексту угоди положення про надання гарантій безпеки для України. Це свідчить не лише про усвідомлення критичності питання, а й про зростання ролі національних інтересів у переговорах із міжнародними партнерами.

Таким чином, узагальнюючи наведене вважаємо, що ефективне публічне управління у сфері безпеки і стратегічних ресурсів має ґрунтуватися на поєднанні геополітичної далекоглядності, екологічної відповідальності та демократичної підзвітності, оскільки саме на цьому перетині формуються основи національної стійкості та довгострокового сталого розвитку. Питання національної безпеки мають бути інтегровані в національну стратегію сталого розвитку і це питання має стати основою наших подальших досліджень.

ВИСНОВКИ

Отже, якщо до недавнього часу національна безпека здебільшого ототожнювалася із захистом держави від військового вторгнення або нападу, то сучасні реалії значно розширюють це поняття, вивівши його за межі класичних уявлень про виключно територіальну цілісність. На нашу думку, національна безпека – це передусім здатність національних інституцій ефективно протидіяти як зовнішнім, так і внутрішнім викликам і загрозам, що підривають добробут, гідність і безпеку людини, суспільства та держави. Вона нерозривно пов'язана із такими цінностями, як розвиток, справедливість, чесність, прозорість, а також прямо впливає на досягнення цілей сталого розвитку та реалізацію його ключових детермінант. Якщо до повномасштабного вторгнення основний акцент робився на екологічних аспектах, то сьогодні у фокусі – збереження державної цілісності, миру, верховенства права, захисту життя, гідності та прав людини. Саме ці елементи мають стати пріоритетом державної політики та діяльності всіх державних інституцій.

Алгоритм забезпечення національної безпеки має формуватися на засадах комплексного, багатовимірного підходу, поєднуючи принципи належного врядування та враховуючи концептуальні основи сталого розвитку. У рамках нової управлінської культури кожен орган публічної влади, установа, бізнес і громадянське суспільство мають працювати на подолання бідності, безробіття, соціальної нерівності, корупції та інших деструктивних чинників, які породжують загрози безпеці. І нарешті, в умовах повномасштабної агресії найважливішим завданням залишається перемога над ворогом. Саме вона стане запорукою відновлення, зміцнення національної безпеки та побудови сталого майбутнього для України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
2. Dalby, S. (1995). Security, intelligence, the national interest and the global environment. *Intelligence and National Security*, 10(4), 175–197. <https://doi.org/10.1080/02684529508432332>
3. Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs
4. Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon & Schuster.
5. Holmes, K. R. (2015). What is national security? The Heritage Foundation. https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-10/2015_IndexOfUSMilitaryStrength_What%20Is%20National%20Security.pdf.
6. Sytnyk, H. P. (2011). Instytutsiino-tsyvilizatsiina paradyhma doslidzhennia problem ta derzhavno-upravlinskykh aspektiv zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Institutional and civilizational paradigm of research on the problems and public administration aspects of national security]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*, 25–34. [in Ukrainian].
7. Horbulin, V. P. (2017). Natsionalna bezpeka yak priorytet suchasnoho derzhavotvorennya [National security as a priority of modern state-building]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 1, 25–29. [in Ukrainian].
8. Sytnyk, H. P., Oluyko, V. M., & Vavrynychuk, M. P. (2007). *Natsionalna bezpeka Ukrainy: Teoriia i praktyka* [National security of Ukraine: Theory and practice] (H. P. Sytnyk, Ed.). Khmelnytskyi–Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
9. Sytnyk, H. P., & Orel, M. H. (2021). *Natsionalna bezpeka v konteksti yevropeiskoi intehtratsii Ukrainy: Pidruchnyk* [National security in the context of Ukraine's European integration: Textbook] (H. P. Sytnyk, Ed.). Kyiv: Interregional Academy of Personnel Management. [in Ukrainian].

10. Lutsyki, R. P. (2023). Metodolohichni zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Transformatsiia zakonodavstva ta svitohliadu [Methodological foundations of Ukraine's national security: Transformation of legislation and worldview]. *Almanakh prava – Almanac of Law*, 14, 152–156. [in Ukrainian].
11. Paleri, P. (2022). Trendlines in national security. In book: *Revisiting National Security* (pp.1019-1058). https://doi.org/10.1007/978-981-16-8293-3_25.
12. Grizold, A. (1994). The concept of national security in the contemporary world. *International Journal on World Peace*, 11(3), 37–53. <http://www.jstor.org/stable/20751984>
13. Makinda, S. M. (1998). Sovereignty and global security. *Security Dialogue*, 29(3), 281–292.
14. The National Security Act of 1947 – July 26, 1947. (1947). United States Government. Retrieved from <https://global.oup.com/us/companion.websites/9780195385168/resources/chapter10/nsa/nsa.pdf>.
15. Czaputowicz, J. (2012). Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje [International security. Contemporary concepts]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].
16. Antonov, V. O. (2017). Konstytutsiino-pravovi zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Monohrafiia [Constitutional and legal principles of national security of Ukraine: Monograph] (Yu. S. Shemshuchenko, Ed.). Kyiv: TALKOM. [in Ukrainian].
17. World Commission on Environment and Development. (1987). Our common future. New York: United Nations. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.
18. Julnar, J., Debo, D. (2024). The impact of national security on sustainable development and disclosure.
19. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2024). Dani pro vydatky derzhavnoho biudzhetu Ukrainy (funksionalna klasyfikatsiia) [Data on expenditures of the state budget of Ukraine (functional classification)]. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense> [in Ukrainian].